

§ 29. Прычыны вайны і ход ваенных дзеянняў у 1914—1916 гг.

1. Калі адбыўся крах Венскай сістэмы міжнародных адносін? 2. Назавіце асноўныя мэты знешняй палітыкі Англіі, Францыі і Германіі ў канцы XIX — пачатку XX ст.

Першая сусветная вайна з'явілася вынікам супярэчнасцяў паміж найбуйнейшымі еўрапейскімі дзяржавамі. Іх барацьба за чужыя тэрыторыі і рынкі збыту прывяла да сутыкнення і зрабіла агульнасусветны канфлікт непазбежным. Фінансісты, фабрыканты, на чых прадпрыемствах выраблялася зброя, імкнуліся да максімальна высокіх прыбыткаў. Палітычныя дзеячы, якія выказвалі іх інтарэсы, уцягнулі свет у кровапралітную вайну.

Чаму гэтая вайна стала непазбежнай і ператварылася ў сусветную? Дзе і як праходзілі ваенныя дзеянні 1914—1916 гг.? Як ваенныя дзеянні паўплывалі на жыццё людзей?

1. Абвастрэнне міжнародных супярэчнасцяў і насяпанне вайны ў Еўропе. Утварэнне Траістага саюза і Антанты.

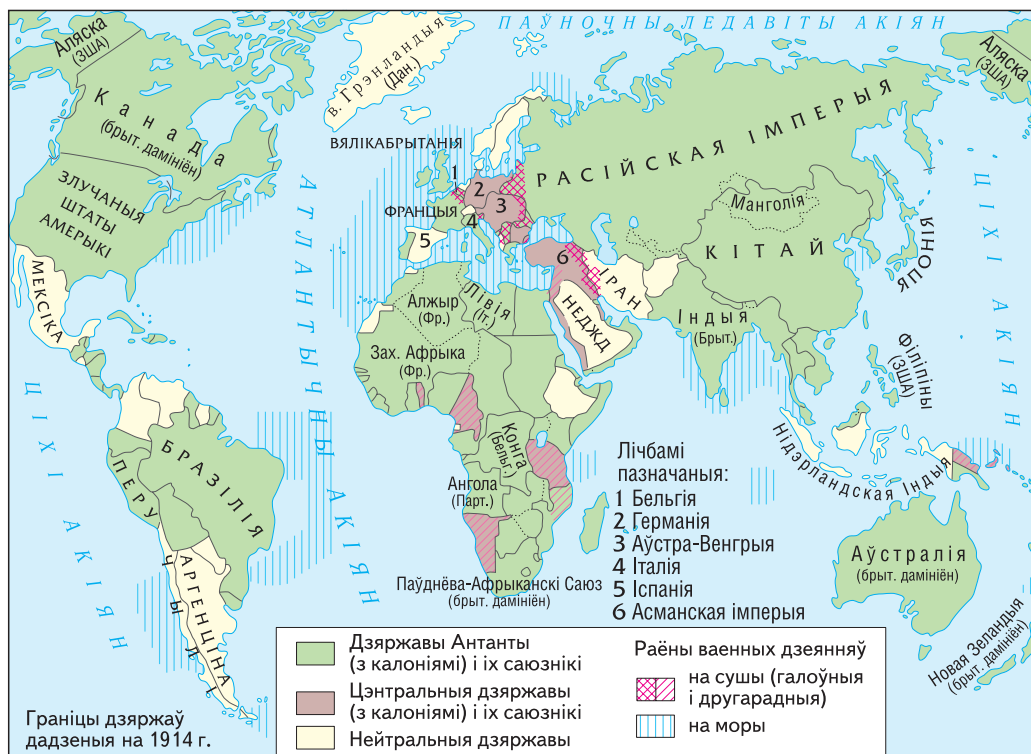
Назавіце даты гэтых гістарычных падзей.

Франка-пруская вайна, аб'яднанне Італіі, а затым і Германіі карэнным чынам змянілі суадносіны сіл у Еўропе.

Германская імперыя, якая атрымала ў выніку вайны з Францыяй вобласці Эльзас і Латарынгію, хутка нарошчвала сваю эканамічную моц. Яна стала самай магутнай у ваенных адносінах еўрапейскай дзяржавай. З мэтай умацавання сваіх пазіцый у Еўропе Германія заключыла ў 1879 г. ваенна-палітычны саюз з Аўстра-Венгрыяй. У 1882 г. да яго далучылася Італія. Утварыўся **Траісты саюз**, накіраваны супраць Францыі і Расіі. Стварэнне Траістага саюза стала адным з крокаў да развязвання Першай сусветнай вайны. Узначаліла саюз Германія, палітыка якой у пачатку XX ст. характарызавалася ўзрастаннем агрэсіўнасці. Траісты саюз праіснаваў да 1915 г., калі з яго выйшла Італія.

Францыя пасля паражэння ў вайне з Прусіяй страціла сваё першынство на кантыненте і апынулася ў становішчы вялікай дзяржавы другога рангу. Аднавіць свой ранейшы ўплыў і вярнуць Эльзас і Латарынгію адна яна не магла. Таму ў 1891—1893 гг. Францыя заключыла ваенна-палітычны саюз з Расіяй, якая таксама была вельмі заклапочаная ростам германскай магутнасці.

Вялікабрытанія, абароненая ад пагроз з кантынента пралівам Ла-Манш, а таксама наймацнейшым у свеце флотам, была занята каланіяльнымі клопатамі. Таму да канца XIX ст. яна прытрымлівалася палітыкі «бліскачай ізаляцыі», г. зн. пазбягала

Кааліцыі дзяржаў і раёны ваенных дзеянняў у Першай сусветнай вайне

Выкарыстоўваючы картасхему, раскажыце пра знешнюю палітыку еўрапейскіх дзяржаў у канцы XIX — пачатку XX ст. Пакажыце неабходныя гісторыка-геаграфічныя аб'екты.

зключэння саюзаў з іншымі вялікімі дзяржавамі. Аднак узмацненне Германіі падштурхнула Вялікабрытанію змяніць знешнепалітычны курс і ў 1904 г. заключыць пагадненне з Францыяй, а ў 1907 г. — і з Расіяй.

У выніку ўтварылася *Траістая згода* (**Антанта**, ад фр. *entente* — згода), якая стала процівагай Траістаму саюзу. Абодва ваенна-палітычныя блокі мелі агрэсіўныя мэты. Утварэнне Антанты змякчыла супярэчнасці паміж Англіяй, Францыяй і Расіяй, але не ліквідавала іх цалкам. Карыстаючыся гэтым, Германія спрабавала адарваць ад Антанты Расію або Англію, але беспаспяхова. Супярэчнасці ўдзельнікаў Антанты з Германіяй былі мацнейшыя за ўнутраныя рознагалоссі. У час Першай сусветнай

Лінкор «Дрэдноўт» — побач з ім усе астатнія браняносныя караблі падаваліся безнадзейна састарэлымі

вайны вакол Антанты згрупавалася 25 дзяржаў свету, якія фармальна членамі Антанты не з'яўляліся. У 1915 г. да іх далучылася і Італія.

У канцы XIX ст. у Еўропе ўзнік рух супраць гонкі ўзбраенняў і самой вайны. Аднак урады еўрапейскіх дзяржаў не прыслухаліся да галасоў пратэсту і рыхтавалі свае краіны да вялікай вайны, пра трагічныя наступствы якой нават не здагадваліся.

Падстава і віноўнікі вайны. 28 чэрвеня 1914 г. у Сараеве (Боснія) у час візіту былі забіты спадчыннік аўстра-венгерскага трона Франц Фердынанд і яго жонка. Тэарыстычны акт здзейсніў баснійскі серб Гаўрыла Прынцып — член арганізацыі, якая змагалася за вызваленне Босніі і Герцагавіны ад аўстра-венгерскай акупацыі і далучэнне іх да Сербіі. Гэтая трагічная падзея паслужыла непасрэднай зачэпкай да развязвання сусветнай вайны.

Аўстра-Венгрыя вырашыла «правучыць» Сербію, якая не мела прамога дачынення да тэарыстычнага акта, і выставіла ёй невыканальныя патрабаванні. З гэтага часу і да пачатку ваенных дзеянняў Аўстра-Венгрыя і Германія аб'яўлялі краінам Антанты толькі ўльтыматумы. 28 ліпеня Аўстра-Венгрыя абвясціла вайну Сербіі, разлічваючы на лакальны ваенны канфлікт. Расія, якая падтрымлівала Сербію і раней, пачала мабілізацыю.

І нават у той час яшчэ можна было пазбегнуць вайны. Аднак Германія лічыла, што настаў спрыяльны момант для таго, каб расправіцца з Францыяй на захадзе,

пакуль марудлівая Расія не разгарнула свае ўзброеныя сілы на ўсходзе. Яна ва ўльтыматывунай форме запатрабавала ад Расіі прыпыніць мабілізацыю і, не чакаючы адказу, 1 жніўня абвясціла ёй вайну. Затым Германія

Падумайце, ці можна было прадухіліць вайну. Калі так, то якім чынам? Калі не, то чаму?

выставіла ўльтыматум Бельгіі, запатрабаваўшы для сваіх войскаў свабоднага праходу да французскай мяжы. 3 жніўня Германія аб'явіла вайну Францыі. 4 жніўня, як толькі

нямецкія войскі перайшлі бельгійскую граніцу, Вялікабрытанія заявіла аб стане вайны з Германіяй. Праз два дні ў вайну ўступіла Аўстра-Венгрыя. Шлях да міру быў адрэзаны. Еўропа на доўгі час стала тэатрам баявых дзеянняў адной з самых крывавых войнаў у гісторыі чалавецтва.

Да нашых дзён не змаўкаюць спрэчкі аб адказнасці за развязванне Першай сусветнай вайны. Першапачаткова ўсю віну ўскладалі на Германію. Яна парушыла нейтралітэт Бельгіі, гарантам якога з’яўлялася разам з іншымі еўрапейскімі дзяржавамі. Яна ж першая абвясціла вайну Францыі і Расіі, пачала актыўныя ваенныя дзеянні на захадзе і таму па ўмовах Версальскага мірнага дагавора была прызнаная вінаватай у развязванні вайны. Аднак з часам стала зразумела, што праблема адказнасці нашат складанейшая. Большасць гісторыкаў пачалі схіляцца да таго, што ў развязванні Першай сусветнай вайны ў той ці іншай ступені вінаватыя ўсе галоўныя яе ўдзельнікі.

2. Ход ваенных дзеянняў у 1914—1916 гг.

Ваенны план Германіі прадугледжваў кароткачасовую «маланкавую вайну» (бліцкрыг). Нямецкае камандаванне разлічвала нанесці знішчальны ўдар па Францыі і, разграміўшы яе, кінуць усе вызваленыя ўзброеныя сілы на ўсход супраць Расіі. Галоўным для Германіі было не дапусціць вайны на два фронты, не апынуцца заціснутай паміж сваімі праціўнікамі. Аднак у першыя ж месяцы вайны гэты план чакаў крах.

Акупаваўшы Люксембург і большую частку Бельгіі, якая адказала супраціўленнем агрэсару, германскія войскі ўварваліся на тэрыторыю Паўночнай Францыі і пачалі хутка набліжацца да Парыжа. Прэзідэнт і французскі ўрад падрыхтаваліся да пераезду на поўдзень. Лёс Парыжа, ды і ўсёй Францыі, здавалася, вісеў на валаску. У гэты час расійскія войскі ўвайшлі ва Усходнюю Прусію. І хоць яны пацярпелі сур’ёзнае паражэнне пад Таненбергам, ім усё ж удалося адцягнуць увагу немцаў ад Заходняга фронту.

Але перамога на ўсходзе дарага каштавала Германіі на захадзе. Самая вялікая бітва з удзелам шасці англа-французскіх і пяці нямецкіх армій (усяго каля 2 млн чалавек) адбылася **5—12 верасня 1914 г.** на рацэ Марне (паміж Вердэнам і Парыжам). У *бітве на Марне*

Як вы лічыце, ці можа адна дзяржава быць вінаватай у развязванні сусветнай вайны?

Нямецкія салдаты ладзяць тэлефонную сувязь

Чаму пытанне тэлефоннай сувязі было настолькі важнае?

Горад Вердэн пасля бамбардзіроўкі

Якія дэталі ілюстрацыі пацвярджаюць, што горад сапраўды бамбілі?

252—256

немцаў чакала паражэнне. У ходзе наступных кровапралітных баёў лінія фронту па-ступова стабілізавалася, працягнуўшыся ад швейцарскай мяжы да Паўночнага мора. Вайна на Заходнім фронце набыла пазіцыйны характар. Такім чынам, германскі план «маланкавай вайны» праваліўся. Германіі давялося ваяваць на два фронты і весці так званую **пазіцыйную вайну**.

Пасля ўступлення ў вайну на баку германскага блока Турцыі (кастрычнік 1914 г.) і Балгарыі (кастрычнік 1915 г.), а таксама выхаду з Траістага саюза Італіі і абвешчэння ёю вайны Аўстра-Венгрыі (красавік 1915 г.) утварыліся новыя франты ў Закаўказзі, Месапатаміі, Сірыі, у раёне праліва Дарданелы і на поўдні Еўропы. Аднак найбольшае значэнне па-ранейшаму мелі Усходні і Заходні франты. Цэнтр ваенных дзеянняў увесь час перамяшчаўся то з захаду на ўсход, то з усходу на захад.

З дапамогай дадатковых матэрыялаў высветліце, якое значэнне для Францыі меў наступ расійскай арміі супраць германскіх войскаў у сакавіку 1916 г. у раёне возера Нарач.

У 1915 г. асноўны цяжар вайны несла Расія, забяспечыўшы Францыі і Англіі так неабходную для іх перадышку. Цяжкія баі ішлі на тэрыторыі Беларусі. У кампаніі 1916 г. немцы актывізавалі свае дзеянні на Заходнім фронце. Бітвы былі ўпартыя і кровапралітныя. У выніку цяжкіх баёў у раёне Вердэна з **21 лютага па 21 снежня 1916 г.**, якія атрымалі

назву «*вердэнскай мясарубкі*», абодва бакі страцілі каля 1 млн чалавек. Летам — восенню таго ж года англа-французскія войскі беспаспяхова спрабавалі прарваць аба-

Брытанскі танк, які ўпершыню быў выкарыстаны ў бітве на рацэ Соме ў 1916 г.
Адным сваім знешнім выглядам гэтыя баявыя машыны сеялі ў шэрагах праціўніка жак

рону праціўніка на рацэ Соме, страціўшы ў баях каля 800 тыс. чалавек. У гэтай бітве супраць германцаў упершыню былі выкарыстаныя танкі.

Становішча саюзных армій палягчалася ваеннымі дзеяннямі на Усходнім фронце. Асабліва вялікае значэнне мела наступальная аперацыя расійскіх войскаў у **маі — ліпені 1916 г.** пад камандаваннем **А. А. Брусілава** (1853—1926) супраць аўстра-германцаў. У ходзе гэтай аперацыі праціўнік панёс вялікія страты — каля 1,5 млн чалавек забітымі, параненымі і палоннымі.

Пасля гэтых нечуваных па маштабах баёў адбыўся карэнны пералом у ходзе Першай сусветнай вайны на карысць Антанты. З канца 1916 г. Германія перайшла да абароны на ўсіх франтах.

250—252

Афрыканскія наёмныя
салдаты

Ключавыя словы: Траісты саюз, Антанта, «маланкавая вайна» (бліцкрыг), пазіцыйная вайна, «вердэнская мясарубка», А. А. Брусілаў.

1. Сфармулюйце галоўныя прычыны Першай сусветнай вайны.
2. Якія падзеі паслужылі нагодай да яе пачатку?
3. Патлумачце, у чым заключаўся ваенны план Германіі. Чаму ён быў сарваны?
4. Сістэматызуйце ў табліцы матэрыял пра асноўныя бітвы Першай сусветнай вайны ў 1914—1916 гг. Што стала іх агульным вынікам?

Дата	Асноўныя бітвы	Вынікі

У красавіку 1915 г. германскае камандаванне ўпершыню выкарыстала на Заходнім фронце атрутнае рэчыва — хлор. Першымі ахвярамі гэтай зброі масавага знішчэння сталі 15 тыс. чалавек, 5 тыс. з якіх загінулі. Неўзабаве немцы пачалі ладзіць газавыя атакі і супраць расійскіх войскаў, у тым ліку на тэрыторыі Беларусі. Так, у чэрвені 1916 г. германскі бок выкарыстаў атрутны газ пад Смаргонню. У далейшым атрутныя рэчывы выкарыстоўваліся абодвума бакамі. За гады Першай сусветнай вайны ад атрутных рэчываў загінула 100 тыс. чалавек. Рускі хімік М. Д. Зялінскі ў 1915 г. вынайшаў вугальны процігаз, які выратаўваў ад душаша.

Першая старонка ілюстраванай газеты часоў вайны, дзе паказанае выкарыстанне атрутнага газу ля горада Іпр

У чым заключаецца пагроза выкарыстання ў ваенных дзеяннях атрутных рэчываў? Чаму ў наш час гэтае пытанне з'яўляецца асабліва актуальным?